

Siyaset Bilimi Bağlamında Stranların Toplumsal Etkisi: Nasturi ve Kürt Stranları Örneği

Di Çarçoveya Zanista Siyasî de Bandora Civakî ya Stranan: Mînaka
Stranên Nestorî û Kurdan

Social Impact of Strans in The Context of Political Science: The
Example of Nestorian and Kurdish Strans

Engin KORKMAZ*

Genre/Cure:

Research Article/ Gotara
Lêkolînî

Received/ Hatin:

15/08/2021

Accepted/ Pejirandin:

22/10/2021

Published/ Weşandin:

28 /12/2021

ORCID:

0000-0002-6219-1186

Plagiarism/Întihal:

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website./ Ev gotar herî kêr ji aliye 2 hakeman ve hatiye nixrandin û di malpera întihalê ithenticate re hatiye derbaskirin.

* Öğretim Görevlisi, **Hakkari Üniversitesi, Çölemerik MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık**, Lecturer, Hakkari University, Hakkari, Turkey, engin3065@outlook.com

ÖZET:

İnsanlar nesiller boyunca müziği, hem acılarını ve kederlerini dışa vurmak hem de mutluluklarını, kahramanlıklarını ve toplumsal birliklerini dile getirmek için vazgeçilmez bir araç olarak görmüşlerdir. Toplumların bir araya gelmesi ve aralarındaki muhabbetin artmasında müzik önemli bir misyon yüklenmiştir. Bu müzik farklı dil, yoğunluk ve içerikte olsa da aslında yüklendiği amaç açısından, özellikle de duyguların dışa vurumu bağlamında, aynı muhtevaya sahip olmuştur.

Bu makalenin amacı, Hakkâri’de yüzyıllarca birlikte yaşamış Nasturi (Asuri) ve Kürtlerin söylediği stranların toplumsal etkilerini siyaset bilimi bağlamında araştırmaktır. Çalışma literatür okuması ve saha araştırmasına dayalıdır. Çalışmada Nasturi ve Kürt şarkılarının (stran) siyasal ve sosyal olarak birlikte yaşamın önemli dinamiklerinden olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Bu bağlamda müziğin gücü, insanlar üzerindeki etkisi ve farklı disiplinler penceresinden ele alınması akademik olarak alana farklı bir perspektif sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: siyaset, stran, ilişkiler, Kürt, Nasturi.

ABSTRACT:

For generations, people have seen music as an indispensable tool both to express their pain and sorrow and to express their heroism and social unity. Music has an important mission in bringing societies together and increasing the conversation between them. Although this music is of different language, intensity and content, it

actually has the same content in terms of its purpose, especially in the context of the expression of emotions.

The aim of this article is to investigate the social effects of strans spoken by Nestorian (Assyrian) and Kurdish people living in Hakkari for centuries, in the context of political science. The study is based on literature reading and field research. In the study, it was found that Nestorian and Kurdish songs are one of the important dynamics of life together politically and socially. In this context, the power of music, its effect on people and its handling from the perspective of different disciplines have presented a different perspective to the field academically.

Keywords: Politics, stran, relations, Kurdish, Nestorian.

PUXTE:

Bi nişan mirov, muzîkê hem ji bo derbirîna êş û kederên xwe û hem jî ji bo derbirîna bextewarî, lehengî û yekitiya xwe ya civakî wekî amûrek girîng dîtine. Muzîk di berhevkirina civakan û zêdekirina danûstendinên di navbera wan de xwedî mîsyonek girîng e. Ev muzîk, her çi qas xwedî ziman, gurahî û naverokeke cuda be jî, bi rastî jî di warê armanca xwe de, bi taybetî di derbirîna hestan de, xwediyê heman naverokê ye.

Armanca vê gotarê lêkolînkirina bandorên civakî yên stranên ku ji aliyê Nestorî (Asûrî) û Kurdên ku bi sedsalan li Colemêrgê bi hev re jiyane, di çarçoveya zanista siyasî de diyar bike. Lêkolîn, li ser xwendina lîteraturî û lêkolîna qadî ye. Di lêkolînê de hate dîtin ku stranên Nestûrî û Kurdî, ji bo jiyaneke siyasî û civakî ya bi hev re, dînamîkên girîng in. Di vê çarçoveyê de hêza muzîkê, bandora wê ya li ser mirovan û ji perspektîfa dîsîplînên cuda ve birina wê, di warê akademîk de perspektîfek cuda pêşkêşî qadê kiriye.

Bêjeyên Sereke: Siyaset, stran, pêwendî, Kurd, Nestorî

1. GİRİŞ

Toplumlar tarih boyunca dertlerini, öfkelerini, kahramanlıklarını ve sevdalarını şarkılarla dile getirmişlerdir. Bu şarkıların veya Kürtçe ifadesi ile stranların anlam ve derinlikleri farklı olsa da verdikleri mesajlar genelde aynı olmuştur. Müzik, insanın anne karnından başlayarak ölünceye kadarki tüm yaşamını etkilemektedir. Bilimsel açıklamalara göre annelerin söylediği ninniler, anne karnındaki bebekler için terapi gücüne sahiptir. Hatta ninnilerin sağladığı bu güç bireyin doğumundan ölümüne kadar bütün yaşamını etkilemektedir. (Denizli, 2019:27). Müzik bilimsel olarak incelendikten sonra bu müziğin öğeleri olan ritim, ezgi, gürlük ve tempo gibi temel öğeler ve bu öğelerde barınan mesajlar daha da anlamlı hale gelmiştir.

Bilim, evrende her şeyin sebep-sonuç ilişkisi içinde gerçekleştiğine inanmaktadır. Emile Durkheim'e göre her sosyal olayın sebebi yine bir sosyal olaydır. Nedensellik (determinizm) birbiri ardına meydana gelen benzer iki durum veya durumlar arasında kurulur (Aslantürk, 1995:57). İnsanların uzun süre birlikte yaşamasını sağlayan bazı nedenler vardır. Nasturi ve Kürtlerin aynı yaşam şartlarında oluşturdukları ortak kültür ve tarih, söz konusu birlikte yaşamın temel nedenlerinden olmuştur. Bu anlamda Nasturi ve Kürtler, Hakkâri topraklarında yüzyıllarca dostça ve komşuluk ilişkileri içinde

yaşamışlardır. Bu iki halk, talan ve adi suçlar dışında herkes kendi dinine bağlı olmak üzere ciddi münakaşalar içine girmemişlerdir.

İki topluluk arasında dinî hoşgörü ve komşuluk ilişkileri üzerinden onlarca şarkı ya da stran söylenmiştir. Nasturi ve Kürt stranları; dostluk, kahramanlık, aşk gibi insanları birbirine yakınlaştıran temalar ile söylenmiştir. Bu stranlar dengbêjler sayesinde nesiller boyunca kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Dengbêjlik, Kürtler ve onların komşuları Nasturilerin sözlü edebiyatında önemli bir yer teşkil etmiştir. Tekin Çifçi'ye göre İstanbul'da bulunan Kürt Enstitüsü Kürtçe-Türkçe sözlüğünde dengbêj kelimesi, *hozan* (ozan) ya da ses sanatçısı gibi anlamlara gelmektedir. Yazının olmadığı dönemlerde insanlar mutluluk ve tasalarını müzik ile dile getirmişlerdir. Şarkıların içinde barındırdığı derin anlamlar dengbêjlerin söylediği ezgilerle ifade edilmiştir. Dengbêjler uzun cümlelerle kısa ve özlü mesajlar vermektedir. Dengbêj, sunduğu olayın kahramanı ile bütünleşerek anlatısını mümkün mertebe gerçeğe yakın olacak şekilde stran ve bentlerle dile getirmektedir. Böylece dinleyiciyi okuduğu stran veya şiirin içine çekmektedir (Çifçi, 2015:110-114). Öte yandan stran ve destan gibi yazısız kültürün araçları, tarihsel olayların açığa çıkmasını sağlamış ve böylece ses, ritm ve ezgilerle toplumsal mesajların anlaşılmasına ön ayak olmuşlardır.

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalar gözlem, mülakat ve doküman taramasına dayanmaktadır. Çalışma, yarı yapılandırılmış (semi-structured) mülakatlara göre yapılmıştır. Mülakatta elde edilen veriler Hakkâri merkezden toplanmıştır. 1915'ten önce birlikte yaşamış olan Nasturi ve Kürtlere ait stranlar, kişilerin babalarından duydukları örneklerden toplanmıştır. Mülakat altı kişi ile yapılmıştır ve bu kişiler Kürt ve Nasturi stranlarını büyüklerinden duyduklarını beyan etmişlerdir. Çalışmada mülakata katılanların isimlerini kullanmak için, onlardan gerekli olan izin alınmıştır. Mülakata katılanların belirlemesi ile Hakkâri bölgesinde yaşayan insanların geçmiş yaşamları söz ve ezgilerle dilden dile günümüze aktarılmıştır. Walter Ong'a göre insanlar, tarih öncesi çağlardan beri yaşantılarını sözlü olarak aktarmışlardır (Ong, 2002:5). Ayrıca sözü edilen sözlü aktarımda ezgiler ve sözcükler insanın içinde kuluçkaya yatan bakteriler gibi derinlerde kalıp vücut hareketleri, dans, şarkı ve ritmik hareketlerle dışarı çıkmaktadır. Eski Yunan'da matematik, şiir ve hitabet dersleri müzik (mousike) ile öğretilmiştir (Sanders, 2010:32). Dolayısıyla müzik sayesinde insanların yazıya geçiremediği nice duygu ve düşünce siyasal ve toplumsal alana katkı sunmuştur. Bu bakış açısı ile bu çalışmada, siyaset bilimi ve müzik ilişkisinin kurulmasının Nasturi ve Kürt stranları ile verilmesi akademik literatüre orijinal bir bakış açısı kazandıracacağı umulmuştur.

Bu çalışma dört başlık altında işlenmiştir. Birinci başlıkta siyaset biliminin temel referans noktaları açıklanmıştır. İkinci başlıkta siyaset biliminin müziğe yaklaşımı, üçüncü başlıkta müziğin toplumsal uzlaşısındaki rolü ile Nasturi ve Kürt stranlarının toplumsal uzlaşısındaki işlevleri birkaç örnek stran ve bent ile anlatılmıştır. Dördüncü başlıkta ise araştırmada elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Stran ve bentler Kürtçe ve Aramice olarak yazılmıştır. Kürtçe olan stran ve bentlerin Türkçe anlamları karşılıklarına yazılmıştır bunun yanında stranların genel tema ve anlamları mealen açıklanmıştır. Aramice olan stran ve bentlerin anlamları mülakat yapılan kişilerin anlatımına göre altlarına yazılmıştır.

2. SİYASET BİLİMİNİN TEMEL ARGÜMANI

Siyaset veya bu alanın disipliner tanımı olarak siyaset bilimi üzerine, birden çok tanım yapılmıştır. Siyaset zor kullanarak hükmetme anlamına gelebildiği gibi kolektif karar alma, barış, uzlaşma anlamlarına da gelebilmektedir. İbn-i Haldun'a göre siyaset, ilgi alanı sınırlı olmayan, toplumun geneline yayılan, karmaşık ve kapsayıcı bir olgu olarak ortaya çıkmış bir disiplindir (Oktay, 2003:6). Siyaset, insanların yerine getirmek zorunda kaldıkları temel kuralları yapma, koruma ve onları değiştirme iradesidir. Farklı görüş ve ideolojilerin çatışma ve baskıya mahal vermeden ifade edilmesidir (Heywood, 2014:28).

Aristo'ya göre siyaset, insanların kendilerini iyileştirmek ve iyi toplumu yaratmak için giriştikleri faaliyettir. Siyaset daima sosyal bir faaliyettir; o daima diyalogdur, asla monolog değildir. Siyaset en geniş tanımı ile insanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve bu kuralları değiştirmek için geliştirilen edimlerdir. Siyasette çatışma ve işbirliği iç içedir. Bir taraftan rakip fikirlerin, çatışan çıkarların ve rekabet eden ihtiyaçların varlığı mevcutken; öte yandan insanların beraber yaşamaları için ortak kural ve ananelerin varlığı söz konusudur. Yani Hannah Arendt'in ifadesi ile "elbirliği etmek" zorunluluğu vardır (Heywood, 2007:1-2). Siyaset, bir toplumu yönetme, hukukun ve tarihin dayattığı değişimlere uygunlaştırmak için değiştirme, bu toplumdaki insanların değişik etkinliklerini kurumların adil ve etkin olmaları esasına göre denetleme ve devletlerin diğer devletlerle olan ilişkilerini kurallara bağlama sanatıdır (Rousseau, 2010:26).

Toplumsal gerçeklik, değer yargılarından bağımsız bir şey değildir. Siyaset bilimini de inceleyen araştırmacılar, değer yargılarından bağımsız hareket etmemektedir. Sosyolog veya siyaset sosyoloğu yukarıdaki nedenlerle toplumsal gerçekliği anlamaya ve yorumlamaya çalışmaktadır. Bu bakımdan siyaset biliminin bir alt dalı olarak siyaset sosyolojisi, toplumların ve bireylerin birbiri ile olan ilişkileri inceler ve siyaset olgusunu sosyolojik paradigma aracılığıyla analiz eder. Sosyolojik paradigma ise toplum üzerine sorular sorar ve dolayısıyla insan eylemi ve bu eylemin üzerine inşa edildiği temel paradigmayı bulmaya çalışır. Dolayısıyla sosyolojik açıdan siyaset, problemin özündeki sosyal etkileşimin nasıl ve ne şekilde meydana geldiğini araştırmaktadır (Sarıbay, 2012:5).

Aristo, İnsanın politik bir hayvan olduğu (*Zoon Politikon*) sözünü gerçekte insanın diğer insanlarla iletişim kurabilen bir varlık olduğunu açıklamak için söylemiştir. Toplum sadece "benin" etrafında şekillenmemekte, "ben ve öteki" etrafında şekillenmektedir. Dolayısıyla siyaset, bir toplumda meşru otoriteye dayanmak suretiyle yapılan varlık ve değer dağıtma faaliyetidir (Oktay, 2003:6-7). Rousseau'ya göre insanlar ellerindeki güçlerini birleştirip yönlendirmekten başka bir şey yapmadıklarından kendilerini korumak için yapabilecekleri şey, sadece bir araya gelmek ve güç birliği yapmaktır.

Bu amaçla ortak güçlerini ortak amaçlarıyla uyumlu bir şekilde yönlendirebilirler (Rousseau,2010:52). İnsanların bir konuda görüş alışverişinde bulunması ve kendilerini ilgilendiren herhangi bir konuda uzlaşmaya varmaları değer dağıtımını olarak tanımlanmaktadır. Bu değer dağıtımını, feodal toplumlardan modern devletlere kadar gelen süreçte insanların toplumsal hayatını etkilemiştir. Feodal toplumlarda da herkes tarafından meşruluğu kabul edilen otorite veya otoriteler vardır. Yörenin mukimleri bu otoritenin meşruiyetini tanımlamıştır. Konumuzu teşkil eden Hakkari'de birlikte yaşamış Nasturi ve Kürt aşiretleri de kendilerine liderlik eden kurum ve kişilerin meşruiyetini

karşılıklı kabul etmişlerdir. Patrik (Katolikos) Nasturilerin dini ve dünyevi lideri pozisyonunda iken Kürt aşiretleri onun bu misyonuna saygı tutmuşlardır. Aynı şekilde Kürt aşiret liderleri (ağalar) de Nasturi Melikleri ve Patrik tarafından kabul görülmüştür. Karşılıklı oluşan saygı ve kabul ediş iki toplumun tarihsel ilişkilerinin uyum ve uzlaşma içinde sürmelerini sağlamıştır.

3. SİYASET BİLİMİ BAĞLAMINDA MÜZİK

Heywood (2007: 11), siyaseti bilimini dört bölümde incelemektedir bunlar: 1-hükmetme sanatı olarak siyaset, 2- kamusal işler olarak siyaset, 3- uzlaşma ve mutabakat olarak siyaset, 4- iktidarın ve kaynakların dağıtımı olarak siyaset olmuştur. Çalışmamız işbirliği ve uzlaşma üzerine biçimleneceği için siyasetin üçüncü maddedeki yönü (uzlaşma ve mutabakat olarak siyaset) ele alınacaktır. Siyaset bilimi, çatışmayı çözmenin ve barışı sağlamanın bir yolu olarak görülmektedir. Siyasette önemli olan karşılaşılan sorunları kaba kuvvet kullanmadan uzlaşma, müzakere ve uyuşma yolu ile çözebilmektir. Siyasi çözüm denildiğinde barış, uzlaşma, hoşgörü akla gelir. Bunun tersi de askeri yollara başvurmak ki sonucu kaba kuvvet kullanmayı gerektirmektedir.

Siyasetin tanımında geçen uzlaşma ve hükmetme hususuna ek olarak bunlar arasında denge sağlanması da gerekmektedir. İnsan içinde yaşadığı çevreden hem etkilenir hem de o çevreyi etkiler. İnsanlar arasında siyasal kültür ve ekonomik gelişmişlik kriterleri bakımından çeşitli farklılıklar vardır. İnsanlar farklılığın olduğu her alanda, ortak kural-lara bağlı olarak barış ve huzur içinde yaşamak adına çaba sarf etmektedir. Bu insani güdü, siyaseti harekete geçiren temel motivasyon olup potansiyel olarak her tür toplumda mevcuttur. Kısaca siyaset toplumsal uzlaşma aracı olarak tanımlanabilmektedir (Paçacı, 2019).

Siyaset bilimi siyasal kurumlar arasında meşru bir güç kaynağıdır ve siyaset bilimi diğer bilim dalları (sosyoloji, tarih, sanat, etnografya vb.) ile mutlak bir ilişki içindedir. Siyaset ile ilişkisi yadsınamaz olan sanat, bir dildir ve bundan dolayı insanları bilgilendiren, düşündürdüren, duygulandıran ve harekete geçiren bir güce sahiptir. Sanatın bir alt dalı olarak müzik, tüm sanat dalları içinde insanları etkileme ve birleştirme gücünde önemli bir role sahip olmuştur. Siyasi gücü elinde bulunduranlar, müziğin bu gücünden her çağda yararlanmak istemişlerdir. Yöneticiler tarih boyunca kendilerini öven, güçlerini vurgulayan müzisyenleri ödüllendirmiş, onlara destek olmuşlardır. Bu durum primitif toplumlarda da Avrupalı saray müzisyenlerinde de Osmanlı'da da benzer formlarda olmuştur (Göher, 2009:303).

Müzik, sesin biçim ve anlamlı titreşimler kazanmış hâli veya sesin ve sessizliğin belirli bir zaman aralığında ifade edildiği sanatsal bir formdur. Müzik, kelimelerle anlatılamayan duygu ve düşüncelerin seslerle anlatılması sanatıdır (Paçacı, 2019:694). Bu anlamıyla biçim ve titreşim içeren bir ses oluşumunun müzik olarak kabul görmesi için dinleyenlerde duygulara yönelik etkileşim yapması da beklenmektedir. Müzik teknik olarak insan sesi ya da diğer seslerin titreşim yoluyla başka bir alıcıya iletilmesidir, fakat müziğin en önemli işlevi duygu ve düşünceleri kelime kullanmadan aktarıp alıcıya mesaj iletilmesidir. Müzik ses, ritim, gürlük ve tempo gibi öğelerle aktarılmasının yanında müzikteki iletinin dinleyicide "anlamlandırılması" olgusu, toplumsal barışın sağlanmasında önemli olmaktadır. Bu kapsamda müzik olgusunu eser ve ürün anlamında ifade eden "söz ve melodiler" ve bunları oluşturan bileşenlerin uyum ve organizasyonu müziği oluşturan bütün maddi ve anlamsal değerlerin işbirliği içinde olması kritik bir öneme sahiptir (Paçacı, 2019). Müzik toplumsal

barışın sağlanmasında bir enstrüman veya bir etkinlik olarak ele alınabilmektedir. Müzikteki kültürel ve toplumsal anlayış üzerinden kurgulanan “ortak akıl” insanların asırlarca barış içinde yaşamasını, ortak anlayışlar geliştirmesini sağlamıştır. Müzik toplumların sosyo-kültürel yapısını etkileyip kolektif karar alma imkânını mümkün kıldığı gibi birlikte yaşamayı da anlamlı kılmaktadır. Müziğin sosyal hayatın biçimlendirilmesi, ülkelerin kültürel değerlerinin benimsenmesi, tanınması ve yayılması konusunda da büyük bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Müzik beğenisi bireyin yaşadığı toplum içerisinde var olan sosyal etki ve kültürel süreçler içerisinde şekillenmektedir (Erdal ve Doğan: 2016:4). Müziğin insani ilişkilerde, ikna etme, iyileştirme, olumsuzlukları önlemede önemli bir gücü vardır. Çünkü müzik; fikir, eylem, bilinç, beden ve duygular üzerinde etkilidir (Denora, 2003:19-20).

Devletlerin toplumsal emniyeti ve düzeni sağlamak için koyduğu kanun, tüzük ve diğer yazılı kuralları vardır (Türköne, 2011:27). Yıllarca beraber komşuluk ilişkileri üzerine bina edilmiş Nasturi ve Kürt aşiretleri de kendi aralarında yazılı olmayan hukuk kuralları koymuşlardır. Bu kurallar günlük hayattaki işler için gerekli olduğu kadar, toplumsal meselelerin çözümünde de uygulanmıştır. Söz konusu meselelerin devamlı barış ve uzlaşma içinde olması ve gelecek nesillere aktarılmasının yegâne yolu stran, bent, şiir gibi müziğin birleşenleri ile mümkün olmuştur. Müzik ve siyaset, insanın duygu ve düşüncelerini ifade edebildiği önemli alanlardır. Antik çağlardan günümüze toplumsal hayatın dönüşümünde etkin bir rol oynayan müziğin, modern toplum yaşamında da sosyo-politik etkileşimin inşa edilmesindeki rolü ve bunu nasıl gerçekleştirdiği siyasal kurumların oynadığı işlev-rol kadar önemli olmuştur (Paçacı, 2019).

4. MÜZİĞİN BİRLEŞTİRİCİ MİSYONU: KÜRT VE NASTURİ STRANLARININ TOPLUMSAL UZLAŞIDAKİ ROLLERİ

Çalışmanın esas konusu olan “Kürt-Nasturi stranları” bahsine geçmeden önce Nasturiliği açıklamak gerekmektedir. Nasturilik, 428 yılında İstanbul Patriği Nasturyos’un Hz. İsa’nın nitelikleri konusunda Antakya Patriği Kyrillos’a karşı verdiği mücadele ile ortaya çıkan Hıristiyanlığın bir mezhebidir. Nasturyos’a göre Hz. İsa çift doğalı (diyofizit) yani tanrısal özellik gösteren bir insandır. Oysa Nasturyos’un fikirlerine karşı çıkan Antakya Kilisesine göre Hz. İsa tek doğalı (monofizit) olup bizatihi tanrıdır (Akyüz, 2005:206; Bulut, 2009:66; Yonan, 1999:20). Bu görüş farklılıkları neticesinde 431 yılında Efes Ekümenik Konsili toplanıp Nasturyos’u görüşlerinden dolayı lanetleyip Mısır’a sürmüştür (Şer, 2006:14-15; Aprim, 2008:43-44). Nasturyos’un düşüncesinde olan insanlar (Nasturiler) Urfa ve Nusaybin gibi yerlerde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Nasturiler, 451 yılından itibaren Eddesa’yı (Urfa) mezheplerinin merkezi olarak belirlemişlerdir. 482 yılında Roma İmparatoru Zenon tarafından Eddesa Okulu kapatılınca Nasturiler İran’a sığınmışlardır (Albayrak, 1997:75). Mezhebi olarak Nasturiliği benimseyen bu grup hakkında etnik bakımdan birkaç söylem mevcuttur. Kimi kaynaklara göre bu mezhebin mensupları Aram, Kalde, Süryani gibi halkların soyundan gelmektedir (Yonan, 1999:20; Coakley, 2011; Shedd, 1903; Aprim, 2008:32-37; Donabed and Mako, 2009:83-85). Öte yandan XIX. yüzyıldan itibaren bölgeye gelen misyonerler, Nasturilerin M.Ö. 612 yılında yıkılan Asur İmparatorluğunun ardılları olduğunu dile getirmişlerdir. Aramice konuşan Nasturi Hıristiyanlar XIX. yüzyılın başında Amerikan Protestan misyonerlerinin ilgisini çekmiştir. Misyonerler, Müslümanların direnmesine karşı, Nasturileri eğitip aydınlatmaya çalışmışlardır. İngiliz Arkeolog Henry Layard Nasturiler için “Asur” tabirini kullanınca bu tabir bölgede yaşayan Nasturiler için milliyetçi, emperyalist bağlamlarda

kullanılmaya başlanmıştır (Aprim, 2008:69). Nasturiler üzerinde saha araştırması yapan Dr. Asahel Grant, Nasturilerin Yahudiliğın kayıp on kabilesinden biri olduğunu iddia etmiştir (Grant, 2015:100-106). Bazı yazarlar da Hakkâri’de yaşayan Nasturilerin etnik olarak Hıristiyan Kürt olduğunu iddia etmişlerdir. Söz konusu topluluk Musul ile Cudi Dağı arasında yaşamış ve modern Asurilerin atası olarak kabul edilmiştir (Polo, 1871:62; Mesûdi, 2005:97; Izady, 2007:290-292). Nasturi mezhebine mensup insanlar da etnik kökenlerinin tereddütsüz Asur İmparatorluğuna dayandığını ifade etmişlerdir (Parhad, 2009:11-12; Dr. Odisho Melko, 18.09.2019 tarihli mülakat).

Kaynaklar, Nasturilerin Hakkâri’ye yerleşmeleriyle ilgili üç farklı tarih vermektedir. Bir görüşe göre Nasturiler, MS V. yüzyılda Hakkari’deki Ribat Kilisesi’ni inşa etmiş ve Hakkâri’ye göç etmişlerdir (Surma, 2015:16). Bir başka görüşe göre 1258 yılında Moğolların Bağdat’ı istilasıyla oradan kaçan Nasturiler, Hakkâri dağlarına sığınmışlardır. Son olarak 1400 yılındaki Timur istilası ile Nasturiler, Hakkâri ve Urmiye’nin dağlık alanlarına sığınmışlardır (Atiya, 2005:306; Heckmann, 2012:53; Arvas, 2010:23). Genel kaideye göre XV. yüzyılda Timur’un saldırıları sonucu sarp ve dağlık olan Hakkâri bölgesine yerleşen Nasturiler, XVII. yüzyılda patriklik merkezini Musul’dan (Alkoş) Hakkâri’ye (Koçanıs veya Konak Köyü) taşımalarıyla birlikte Hakkâri, Nasturiler için dini ve dünyevi liderliğin merkezi olmuştur (Wigram, 2004:311).

Tarihsel olarak, Kürt-Nasturilerin ilişkileri komşuluk üzerine kurulu olmuştur. Her iki halk arasında aşiretsel çelişkiler gibi basit tartışmalar dışında, önemli derecede sorunlar çıkmamıştır. XIX. yüzyılda misyonerlerin bölgeye gelmesi ile Kürt-Nasturi ilişkileri bozulmaya başlamıştır. İki halk arasındaki en önemli hadise 1843-1846 yılları arasında Botan Miri Bedirhan Bey’in Nasturi Tiyar ve Tuhup aşiretlerine yaptığı saldırılardır. Bu saldırılarda kadın-erkek çok sayıda Nasturi hayatını kaybetmiştir (Surma Hanım, 2015:79). Sonraki süreçte ilişkiler kısmen düzelmişse de yüzyılın sonunda Rus ve İngiliz devletlerinin Nasturilerin yaşadığı bölgeler üzerindeki yayılma politikalarına Nasturileri araç etmesi ile ilişkiler tekrar bozulmuştur. Nihayetinde Mayıs 1915 tarihinde Patrik Benyamin’in Rus safında savaşa girmesi ile düşmanlık artmış ve aynı yıl hem Hakkâri Kürt aşiretleri hem de Nasturiler bölgeden göç etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Savaştan önce sevinçte ve tasada beraber hareket eden iki topluluk, savaş sonrasında aralarında çıkarılan fitne nedeni ile birbirlerine karşı çatışma pozisyonuna geçmiştir (Korkmaz, 2021:135).

Çalışmanın ana teması olan Kürt-Nasturi straları, yüzyıllarca beraber dostça yaşayan iki halkın birlikteliğini dile getirmektedir. İki halk, kendi aralarında yüzyıllara dayanan bir kültür inşa etmişlerdir. Bu kültür söz konusu halkların stran, kilam veya Türkçe ifade ile şarkılarına da sirayet etmiştir. Montesquieu’ye göre yüzyıllarca beraber yaşayan toplumlar, tarihsel olarak geçirdiği maceraların, davranış kalıplarının ve tabii dinî inançların hep birlikte şekillendirdiği bir ruh haline gelmiş ve siyasi düzen de bu şekilde sürmüştür (Oktay, 2003:165). Nasturi Tuhup aşireti ile Kürt Güzereşi aşiretinin XVIII. yüzyıldan beri köy yaşamı ve düzeni üzerinde birlikte almış oldukları kararlar günümüzde de geçerlidir. Mesela her iki aşiretin de sınırlarında bulunan ve “Nikilê Berî” denilen bölgedeki su buradan diğer köylere eşit bir şekilde dağıtılmış ve bu düzen sayesinde köylüler arasında hiçbir zaman çıkmamıştır². Buna benzer çoğu konuda Nasturi melikleri ve Kürt aşiret ağaları arasında tüm halkı ilgilendiren konularda

1 - Nikilê Berî, Nasturi Tuhup ve Kürt Güzereşi aşiretinin köydeki sınırlarını belirlediği için hafızalarda yer edinmiştir.
2 - Hasan Güzereşi, 09.12.2019 tarihli mülakat.

alınan kararlar, yazılı olmayan bir hukuk oluşturmuştur. Söz konusu yazılı olmayan hukuk aynı zamanda siyasal bir kültüre dönüşmüştür. Siyasal kültür diyoruz, çünkü eğer yukarıda su dağıtımı konusundaki kurallar ihlal edilseydi gerek aşiretsel ve gerekse de toplumsal olarak bazı müeyyideler söz konusu olacaktı. Nasturi-Kürt arasında defacto olarak alınan kararlar bir kültür haline getirilmiştir. Taylor'a göre bir toplumun üyesi olan insanın kazandığı malumatlar, aldığı ahlak ve taşıdığı inanç, meşru gördüğü hukuktan, hayat biçimi haline getirdiği adetlerin yanında tüm beceri ve alışkanlıkları antropolojik bir kültür oluşturmaktadır (Taylor, 1871:15). Almond ve Verba'ya göre bir toplumun inançları, yaşama dair tutum ve değerleri kültürü oluşturmuştur (Almond ve Verba, 1963:13-16).

Yukarıda sözü edilen siyasal kültür, sadece köy yaşamına değil; toprağın korunması, dış saldırılar, diğer beşeri faaliyetler için de geçerli olmuştur. 1723 yılında, Şii Safevi hükümdarı Şah Tahmasp II (Teymezhan) Hakkâri'yi hâkimiyetine almak için bir toplantı yapmıştı ve bu toplantıda öncelikle Gever (Yüksekova) üzerine bir sefer düzenleme kararı vermiştir. Bu karardan sonra Gever'i işgal eden Şii Safevi güçleri Hakkâri'ye doğru harekete geçmiştir. Bu dönemde Hakkâri Miri İbrahim Han'dı. İbrahim Han, 12 Kürt aşireti ve 5 Nasturi aşiretinin liderlerini toplayıp Şii Safevi devletine karşı koymuş Hakkâri ve çevresini Şah Tahmasp'dan geri almıştır (Ak, 2016:103). Bu mücadele Hakkâri'de yaşayan halkların din ve ırk ayırımı yapmadan ortak bir ruh ile hareket ettiklerinin en güzel dayanaklarından biridir.

Yukarıda anlatılan sefer üzerine söylenen stranın birkaç bendi aşağıya alınmıştır.

Birahîm Xan

Birahîm Xan hey Birahîm Xan İbrahim Han hey İbrahim Han

Li ber xwe kir zêryê mercan Giymiş zırh-ı mercan

Çûye şerê Teymezhan Gitmiş Tahmas Han'ın kavgasına

Eşîretan dicemînîn Aşiretleri toplayın

Tûq û âlan dişidînîn Cephane ve sembollerinizi hazırlayın

Li Colemergê dipengînîn Colemerg'i tutalım

Tixûbi ne û Pinyanişî Tuhup ve Pinyaniş aşireti

Di deşt û dohlan de xwişî Ova ve vadilere yürüdü

Dar û ber ji ber herişî Ağaç ve taşları ezdiler

Cêloyî Dêzî û Bazî Cilo, Dez ve Bazlılar

Rahêlan qêrî û gazî Saldırdılar coşku ile

Heyfa Geverê dixwazî Gever'in intikamını istediler (Ak, 2016:104).

Birinci bentte İbrahim Han'ın asaleti ve Şah'a karşı duruşu; ikinci bentte Hakkâri'deki aşiretlere çağırısı, üçüncü bentte Hakkâri'deki Nasturi Tuhup aşireti ile Kürt Pinyanişi aşiretlerinin birlikteliği ve son bentte Nasturi aşiretleri ismen anılarak onların bu mücadeledeki fedakârlıkları dile getirilmiştir. Yukarıdaki bentte ortaya çıkan önemli mesajlardan biri de savaş dönemlerinde her iki topluluğun birbirlerinin liderlerini övmesi ve yiğitliklerinden söz etmesidir. Öte yandan son bentte Hakkâri'deki tüm aşiretlerin Şii Safevilere karşı birlikte hareket etmesi dile getirilmiştir.

XVII. yüzyılda Hakkâri Miri ile İranlılar arasında çıkan başka bir savaşta Nasturi Tuhup ve Kürt Ertuşî, Pinyanişi aşiretleri birlikte hareket edip İran güçlerini püskürtmüşlerdir (Xalidê Hacê Mendan Güzereşî'den aktaran Ak, 2016:103). Aşağıda verilen bentler, bu savaşta İran güçlerine karşı Hakkâri aşiretlerinin birliğini anlatmaktadır.

Geliyê Xanê Bi Ber e

Desmala serî zer e	Başörtüsü altındandır
Kê kuştî Şahbender ³ e	Kim öldürdü konsolosu
Tixûbî ne û Pinyanişî	Tuhup ve Pinayniş aşiretleri

Geliyê xanê bi av e	Han Deresi sudur
Serderyan kiri rav e	Geçişlere pusu atılmıştır
Kela Gewran li hindav e	Gewran Kalesi yukarıdadır
Berxwedêr bin Ertuşî	Direnenler Ertuşî aşiretidir

Geliyê Xanê bi av e	Han Deresi sudur
Tixûbî ne û Pinyanişî	Tuhup ve Pinyaniş aşiretleridir
Asêyek kete nav e	Araya bir engel düşmüştür
Tixubîne û Pinyanişî	Tuhup ve Pinyaniş aşiretleridir (Ak, 2016:280).

Birinci bentte, İranlı bir konsolosun öldürmesi ile ilgili Nasturi Tuhup ve Kürt Pinaynişi aşiretlerinin birlikte hareket ettiklerinden söz edilmiştir. İkinci bentte Geliyê Xanê denilen mıntıkanın savunmasında Kürt Ertuşî aşiretinin vermiş olduğu mücadeleden söz edilmiştir. Normalde söz konusu mıntıka Nasturi Tuhup aşiretinin yaşadığı bir bölgeydi. Fakat Ertuşî aşireti ayırım yapmadan komşularının topraklarını savunmuştur. Böylece o dönemde Hakkari insanı din ve inanç ayırımı yapmadan birbirlerinin hukukunu korumuşlardır.

Aşağıda verilen bent (aynı zamanda bir strandır), Tuhup ileri gelenlerinden Melik Gevargis'in oğlu Melik Babo üzerine söylenmiştir⁴. Bu bentte Ertuşî aşireti ile Tuhup

3 - Şahbender: Konsolos.

4 - Hacı Aydoğdu, 06.07.2021 tarihli mülakat.

aşireti arasındaki mera paylaşımı ve bu konuda çıkan anlaşmazlıklar anlatılmaktadır. Bu anlaşmazlıklar etnik veya dinî boyutta olmayıp, aşiretlerin yaşam alanlarının yakınlığı ile ilgili bir durumdur. Fakat aşiretsel anlaşmazlıklar Nasturi ve Kürt aşiretleri arasındaki daimi ilişkilere zarar vermemiştir. Tiyar Aşireti devamlı Ertuşî aşiretleri ile beraber hareket ederken; Tuhup aşireti ise Pinyanişi aşireti ile hareket etmiştir. Aşağıda verilen stranın birinci dörtlüğünde Kungurg denilen mntukanın file veya Nasturilerin sonbaharda sürülerini yayladan indirdiklerinde bu sürüleri otlattıkları bir yerdir. Ertuşiler bu bölgenin Nasturilere ait olduğu bilinci ile sürülerini geri çekmişlerdir. Sonraki dörtlüklerde de Melik Babo'nun yiğitliği ve komşuluk hassasiyetlerini koruduğundan söz edilmiştir.

Melik Babo

Hey Kungurgê ⁵ ya b' helan e	Hey Kungurgê düz taşstandır
Hey wêranê b' helan e	Hey yıkılası düz taşstandır
Payizxwêra ⁶ van felan e	Felelerin ⁷ sonbahar merasıdır
Ertuşyan ker jê kêşane	Ertuşiler sürüleri buradan çekmişlerdir
Hey Kungurgê ya b' kinêr e	Hey Kungurg Kinêr ağacıdır
Hey wêranê ya b' kinêr e	Hey yıkılası Kinêr ağacıdır
Şivanan pez jêk vavêre	Çobanlar koyunu ayırmaktadır
Bêcyêd Gendo kirne gêre	Gendo'nun kuzuları otu karıştırdılar
Melik Babo melkê hayê	Melik Babo havar melikidir
Xweş feleo melkê hayê	Güzel fele havar melikidir
Kom bire bela evrayê	Grup evraye ağılına götürüldü
Pezi bînin werne rayê ⁸	Koyunları getirin hizaya gelin

5 - Kungurg: Kurt İni demektir. Helan ise düz taş anlamına gelmektedir.

6 - Hakkari insanı tarım ve hayvancılık ile uğraştığından onlar için yayla, köy ve mera gibi yerlerin kullanımı önemli olmuştur. Hakkari insanı ilkbaharda, koyun sürülerini otlamak için karnın erken kalktığı "geli" denilen alçak vadilere götürmüşlerdir. İlkbaharda söz konusu vadilere "biharxwar" denilmiştir. Yaz aylarında sürülerini suyu ve havası güzel olan yüksek yaylalara (zoma) götürmüşlerdir. Yaylalarda otlaklar azalınca ve havalar soğumaya başladığında, koyun sürüleri aynı şekilde alçak vadilere getirilmiştir. Sonbahardaki otlak alanlara da "payizexwar" denilmiştir.

7 - Hakkari'de Kürtler tarafından Nasturi veya Asuri tabiri kullanılmamıştır. Orada yaşayan gayrimüslimler için çiftçi anlamına gelen "file veya fele" tabiri kullanılmıştır.

8 - Hacı Aydoğdu, 06.07.2021 tarihli mülakat.

Kanya Çuzî

Kanya Çuzî helan e Çuzi Çeşmesi düzdür
Banê Berxo dîwan e Berxo'nun damı divanhanedir
Sîwara Benê lekdane Benê boğazında toplanmışlar

Kanya Çuzi derbende⁹ Çuzi Çeşmesi boğazdır
Lê d'qutin sazbande Sazendeler sazlarını çalmaktadır
Banê Berxo govende Berxo'nun damında halay vardır

Berxo melkê felan e Berxo felelerin melikidir
Çeper deyna milan e Sırtlarda mevzi açmışlar
Tiyar qewmê giran e Tiyar ağır bir kavimdir

Berxo melkeki b' toş e¹⁰ Melik Berxo çetin bir meliktir
Çeper deynan çar goşe Mevzileri yaptı dört köşe
Tiyar qawmekî boş e Tiyar kalabalık bir kavimdir

Berxo kurê Daniyê Berxo Daniyê'nin oğludur
Çekmaqê b'de derziyê Çakmağı iğneye değışir
Şer e fersêd kehnîyê¹¹ Kavga düz çeşmededir (Kaplan, 2015:209).

Yukarıda verilen bentlerde geçen Kanya Çuzi, Tiyar aşireti ile Tuhup aşiretinin sınırlarını belirleyen bölgedir. Melik Berxo Tiyara Silbeg bölgesinin aşiret lideridir. Yukarıdaki bentler Kürtlerin Nasturiler üzerinde söylediği bir strandır. Bir taraftan Tiyar aşiretinin nicelik yönünden çokluğu ve savaşçılığından söz edilmiş diğer taraftan Melik Berxo'nun yiğitliği ve namına vurgu yapılmıştır. Söz konusu bentlerde Melik Berxo'nun tedbirli bir insan olduğu kriz anlarında pratik kararlar alıp uyguladığından söz edilmiştir. Ayrıca Tiyar aşiretinin haşmetinden ve kalabalıklığından söz edilmiştir. Aşağıdaki bentte Tiyar aşiretinin sadece silahlı gücünden söz edilmektedir.

“Tiyarê Davzdeh hizarê, hêj Bêlat û Bêrewil ne hatine xwarê” “Tiyar on iki bindir, daha Bêlat ve Bê köyleri de aşağıya inmedi” (Wasfi Ak, 02.06.2020 tarihli mülakat). Bentte, Bêlat ve Bê köyleri içinde olmadan silahlı sayısının on iki bin olduğundan söz edilmiştir. Silahlı kişiden kasıt sadece eli silah tutabilen erkeklerdir. Bunlara kadın,

9 - Yazar buradaki “e” ekini bitişik yazdığı için bize eki bitişik yazdık.

10 - Toş: heybetli demektir.

11 - Eserde geçen “kani” kelimesi “kehnî” olarak değiştirilmiştir.

çocuk ve yaşlılar da eklendiğinde ciddi bir nüfus ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında Tiyar aşireti geniş bir alanı kaplamıştır. Bu alan kendi içinde Tiyara Navê (orta Tiyar ya da Şiva Lizanê), Tiyara Geli (yukarı Tiyar) ve Tiyara Şivê'dir (aşağı Tiyar veya Şiva Silbeg) (Korkmaz, 2021:118).

Foto: Kanya Çuzi, Ekim 2019.

Bedirxan Beg Were Rayê

Were rayê were rayê

Bedirxan Beg were rayê

Bes b'keve kerb û belayê

Dê te b'ben dûve dinyayê

Hizaya gel hizaya gel

Bedirhan Bey hizaya gel

Brak kin ve belayı

Sana da görünecek dünyanın sonu

(Kaplan, 2015:578).

Yukarıdaki dörtlük, 1843-1846 yılları arasında iki defa Nasturiler üzerine sefer yapan Botan mütesellimi Bedirhan Bey üzerine söylenmiştir. Bedirhan Bey birinci seferini 1843 yılında Tiyar aşireti üzerine yapmış, ikinci seferini de 1846 yılında Tuhup Aşiretine yapmıştır. Bu seferlerde çok sayıda Nasturi'nin katledildiğinden söz edilmiştir (Doğan, 2010). Dörtlükte, Bedirhan Bey'in kin ve nefreti bırakıp uslanması gerektiği dile getirilmiştir. Aynı şekilde söz konusu dörtlükte dünyanın boş olduğu da dile getirilmiştir.

1914 yılında Tiyar'a bağlı Keşe (Papaz) Henne, Çel (Çukurca) üzerine bir sefer düzenlemek istemiştir. Tuhup aşireti Meliklerinden Berxo bu durumu kabul etmez. Çelilerin komşuları olduğunu ve onlara karşı sefer yapmanın doğru olmadığını söyler. Keşe Henne ile Melik Berxo arasındaki tartışmayı dile getiren aşağıdaki bent veya dörtlükler aynı zamanda bir strandır.

Melik Berxo got, Henne ez we nakim
Qesrê Çelê xirap nakim
Mala axayi bê nav nakim
Ji Hekaretê xilas nakim
Hey Berxo kurê Dûreo
Tiyar'e di ket teybireo
Em na çîne ser Çelêo

Melik Berxo, Henne'ye dedi ben yapamam
Çelê saraylarını yıkamam
Ağanın şanını düşüremem
Hakkari'den yoksun bırakamam
Berxo Dûre'nin oğludur
Tiyar'da tedbiri alıyor
Biz Çelê'nin üzerine gidemeyiz

Agir avête gundiye
Welya Beg odê rabiye
Mesinê xwe hilgertiye
Nê Deştanê teme û dûye¹²

Köy ateşe tutulmuştur
Welya Bey odasından çıkmıştır
İbriğini almıştır
Deştan is ve dumandır

Birinci bentte Melik Berxo'nun Keşe Henne'nin tutumuna karşı olan hoşnutsuzluğu, Ağa'nın (o zaman Çukurca ileri geleni Sadi Ağa'dır¹³) namını düşürmeyeceğini dile getirirken, ikinci bent yine Melik Berxo'nun, Keşe Henne'ye karşı vermiş olduğu mücadeleyi anlatmaktadır. Üçüncü bentte ise Kürtlere ait Deştan köyü, Tiyariler tarafından yakılırken Sadi Ağa'nın oğlu Welya Bey'in sabah namazı vaktinde Nasturi Tiyar aşiretine karşı yaptığı karşı ataktan söz edilmiştir.

Aşağıda verilen iki bent ise Nasturilerin dili olan Aramice yazılmıştır¹⁴. Bu bentler Nasturi ve Kürt siyasal ilişkilerinin dışında aşk ve sevgiye dayalı söylenmiştir.

Hey Avdişo yumes mixlêt yew maxê
Sûbe kê xeli taqê rişkê bedl û şeş baxê
Hey Avdişo yumes mixlêt yew tiyê
Hey Avdişo yumes mixlêt xasê
Şlemûn garîp lîte
Mem tulî mem şilîte¹⁵

Yukarıdaki iki bent Nasturilerin yayla ve meraları üzerine söylenmiştir. Aşağıda verilen bentler de aşk ve doğa üzerine söylenmiştir¹⁶. Üç ve dördüncü bentlerde kısmen Kürtçe ifadeler de mevcuttur. Bunun temel sebebi aynı köylerde yaşayan Nasturi-Kürtlerin birbirlerinin dilini bilmeleri olmuştur.

12 - Abdullah Güzereşi, 06.07.2021 tarihli mülakat.

13 - Abdulkadir Kızılkaya, 29.12.2019 tarihli mülakat.

14 - Söz konusu bentler, Hakkari merkezde ikamet eden Abdullah Ceyhan ve Abdülkadir Kızılkaya'dan dinlenmiştir.

Bentlerin anlamları genel olarak alt paragrafta verilmiştir.

15 - Abdullah Güzereşi ve Wasfi AK, 06.07.2021 tarihli mülakat.

16 - Dr. Odisho Melko, 10.09.2021 tarihli mülakat.

Masirgo tîye û rome
Bêzivê dergeş şlame
Lew tîlo kipe rome

Bêlûnê¹⁷ qame gere
Enika lulu pere
Şlami keçkêt Gevere

Bêlûnê qamu û tîye
Enika rûte spiye
Şlamî keçkêt gundîye

Bêlûnê qame û gole
Enika rûte û pore
Şlami keçkêt Stanbule¹⁸

Aşağıda verilen bentlerde de yine aşk, yayla ve buralardaki kızların güzelliğinden söz edilmektedir. Bu bentler aynı zamanda ezgi ile de dile getirilmiştir.

Çume zomêt terazin
Hatme kutnê kutnasin
Şlami keçkêt Ştazin

Zome zomêt tireyse
Qame qamêt kutneyse
Şlami keçkêt Bazneyse¹⁹

Yukarıda verilen stran ve bentlerin hepsinde toplumsal mesajlar vardır. Bu mesajlarda, Kürt ve Nasturilerin toplumsal yaşamlarını hangi esaslar üzerinde inşa ettikleri dile getirilmektedir. Bir Kürt için geleneksel lideri olan ağanın değeri nasıl karşılanıyorsa, bir Nasturi için de meliğin değeri hakeza aynı şekilde anlam bulmaktadır. Stranlarda siyasal bir kavram olarak, Hakkâri’de yaşamış iki halk arasında tarihi, coğrafi ve en önemlisi ortak bir sosyolojiye dayanan bir “millet mefhumu” ön plana çıkmaktadır. Millet kelimesi ırk, etnisite, dil birliğine dayanmanın yanında ortak yaşanmışlık, kültürel birlik ve aynı mekânı paylaşmaya da dayanmaktadır. Günümüzde de Hakkâri’de, yıllarca aynı merayı kullanan ve yaylaları paylaşan, sulama kanalları aynı olan farklı aşiretler kendilerini aynı mekânın milleti olarak tanımlamaktadırlar. Mesela Lêwin bölgesinde yaşayan Bêtkar, Peyanis, Elkik, Qewal, Nispas vb. köyler kendilerini Lêwinî milleti olarak tanımlamaktadır. Buradaki millet tanımı modern millet anlamında değil insanların yaşadığı mekâna atfen kullanılmaktadır. Bu anlamda coğrafi yakınlık ve ortak yaşanmışlık, etnik bağların önüne geçmiştir. XIX. yüzyıla kadar Kürt-Nasturi ilişkileri de yukarıda zikir edilen millet mefhumuna göre şekil almıştır. Bu durum iki topluluğun stran, bent ve şiirlerine konu olmuştur. Fakat anılan yüzyılda İngiltere, Rusya gibi dev-

17 - Bêlûnê: Ertuş ile Güzereş köyleri arasında bulunan bir vadidir.

18 - Abdullah Güzereşi, 06.07.2021 tarihli mülakat.

19 - Abdulkadir Kızılkaya, 29.12.2019 tarihli mülakat.

letlerin bölge üzerindeki politikalarının etkisi ile etnik ayrımlar ve dini-millî aidiyetlerin ön plana atılması, söz konusu halkların ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Stranlarda geçen kıvançta ve tasada beraber olma ruhu, dinî ve ırki ayrımların sonucu zarara uğramıştır.

5. SONUÇ

Müzik Allah sevgisi, vatan sevgisi, doğa sevgisi, insan sevgisi, ruh hali, nefret vb. birden çok duyguyu içinde barındıran çok yönlü bir sanattır. Müziğin bireysel duyu yoğunluğunun paylaşımı dışında toplumsal değer bölüşümü ve dağıtımı gibi fonksiyonları vardır. Her şeyden önemlisi müzik insanlar arasında uzlaşmayı sağlayan bir araç olduğu gibi bu uzlaşmanın bir kültür ya da yaşam felsefesi haline gelmesini de sağlamaktadır. Müzik sosyoloji, din, siyaset, antropoloji gibi farklı disiplinlere farklı muhtevalarda sirayet etmiştir. Fakat şunu ifade etmek gerekir ki müziğin sosyal ve siyasal yönü daha çok ön plana çıkmaktadır. İnsan birey olarak toplum içinde yaşamak zorundadır. Dolayısıyla bu zorunluluk beraberinde uyum, suhulet ve dayanışma gerektirmektedir. Sayılan bu özellikler çoğu zaman bir kilam, stran veya şarkıların dizelerinde veya bir şiirin mısralarında çok derin anlamlara bürünmektedir.

Müziğin hayat bulduğu dengbêjlik, Kürt ve onların komşuları olan Nasturi toplumunda önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Hakkâri ilinin Çukurca ilçesi adeta stran, eyhok, avaz olarak adlandırılan müziğin merkezi olarak kabul edilebilir. Bu müzikte ezgi ve coşku kadar kültürel ve kimliksel öğeler de ön plana çıkmaktadır. Gerek erkek ve gerekse kadın dengbêjler, günümüzde de Güzereş (Cevizli) mıntıkasından çıkmaktadır. Her stranın dayandığı hikâye(ler) mevcuttur. Yazıya aktarılmamış birçok olay o günün tarihi şartlarını, o dönemin sosyal dokusunu, sevgilerini, savaşlarını, destanlarını, yaşam kurallarını anlatan hikâyeler hep dengbêjlerin yanık sesleriyle günümüze ulaşmıştır. Bu çalışmada verilen stran ve bentlerde de aşk, sosyal dayanışma, tabiat sevgisi gibi duygular yer almaktadır. Dolayısıyla bu duygular toplumsal iletişimin sağlanması ve insan ilişkilerinin uzun vadede sürmesini sağlamıştır. Yazının yaygın olarak kullanılmadığı dönemlerde insanlar özel ve toplumsal mesajlarını hikaye, stran ve destan gibi sözlü kültürün araçları ile aktarmışlardır. Bu çalışmadaki Nasturi-Kürt stran ve bentleri de bu tema ile nesilden nesile aktararak günümüze ulaştırılmıştır. Bu aktarım tarihsel ve toplumsal sürecin gelişmesine ve ilerlemesine destek olmuştur. Mesela Nasturi ve Kürtlerde tarihi bilinmeyen bir olay, stran veya bendin dizelerindeki anlam ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Müzik toplumların ideolojik, dinsel yapılarından giyim tarzlarına kadar geniş bir alanda düşünsel ve eylemsel unsurların etkisi altındadır. Her şeyden önce müzik bir dildir ki bu dil yazıya dökülmeden de yapılabilen bir iletişim aracıdır. Müziğin bu yönü, onun insanların hissiyatına dokunarak yaptığı etkidir. Müzik toplumlar arasında dayanışma, kaynaşma ve birliktelik duygusunu geliştirir, dolayısıyla bu duygu birlikte yaşama imkânını mümkün kılar. Yukarıda verilen birkaç stranda geçen anlamlar, Hıristiyanlık ve İslam dini mensupları arasındaki hoşgörü ve birlik ruhunu işlemektedir. Bu ruh yüzyıllarca birlikte yaşam imkânlarını inşa etmiştir. Bunun yanında Nasturi ve Kürt stranları kahramanlık, karşılıklı güven, birbirlerinin haklarını koruma bağlamında önemli işlevler yüklenmiştir. Yukarıda verilen Melik Babo örneği tam da ifade ettiğimiz işlevleri yerine getirmektedir.

Çalışmada, söz konusu şarkı veya stranların siyasal ve sosyal düzenin sağlanıp ge-

lecek nesillere aktarılmasındaki konumunun önemli olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Sonuç olarak bireyler içinde yaşadığı toplumun anlatıları, şiirleri ve müziğinden etkilenip toplumsal ilişkilerini bu değerler üzerinden inşa etmişlerdir. Söz konusu inşa, birlikte yaşamı mümkün kılan temel dinamikler olup Hakkari’de yaşamış Nasturi ve Kürtler de bu anlamda yüzyıllarca bir arada yaşamışlardır.

6. KAYNAKÇA

- Ak, W. (2016). Çıl Kelatên Kurdistanê: Çirok, Awaz û Stran. Q. Bateyi (Ed.), Sitav Yayınları.
- Albayrak, K. (1997). *Keldaniler ve Nasturiler*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Almond, G. A. and Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Aprim, F. (2008). *Asurlular: Sürekli Bir Öykü*. Çev.: V. İlmen, İstanbul: Yaba Yayınları.
- Arvas, T. Z. (2010). *Hakkari Nasturileri (1836-1936)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Aslantürk, Z. (1995). *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Atiya, A. (2005). *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, Çev.: N. Hiçyılmaz, İstanbul: Doz Yayınları.
- Bulut, F. (2009). *Dar Üçgende Üç İsyân*. İstanbul: Evrensel Yayıncılık.
- Coakley, J.F. (2011). *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*. Editör: S. P. Brock and A. Butts, G. Kiraz (Ed.), (pp.285-286), New Jersey: Gorgias Press. Hakkari Maddesi, S. 186. <https://gedsh.bethmardutho.org/Hakkari>.
- Çifçi, T.(2015). “Di Çarçoveya Bîra Civakî Ya Kurdan De Têkiliya Büyerên Dîroka Nêzik û Kilamên Dengbêjan”. *International Journal of Kurdish Studies*. Cilt:1, Sayı:1.
- Denizli, E. (2019) *Politics and Music: Music As A Means To Politics and Politics As A Means To Music*. İstanbul Technical University Graduate School of Arts and Social Sciences, Master Thesis, İstanbul.
- Denora, T. (2003). *After Adorno: Rethinking Music Sociology*, Cambridge University Press.
- Donabed, S. and Mako, S. (2009). *Ethno-Cultural and Religious Identity of Syrian Orthodox Christians*. Feinstein College of Arts & Sciences Faculty Papers, http://docs.rwu.edu/fcas_fp.
- Erdal, B. ve Doğan, T. (2016). “Senin Favori Çalgın Hangisi? Çalgı Tercihini Etkileyen Demografik ve Sosyo-Kültürel Faktörler Üzerine Bir Araştırma”. *Journal of Human Science*, Cilt: 13, Sayı:3.
- Gencer, F. (2010). *Merkeziyetçi İdari Düzenlemeler Bağlamında Bedîrhan Bey Olayı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Göher, F. (2009). *Müziğin Toplumsal İşlevi: Müzik, Siyaset, Din ve Ekonomi, Müzik Kültürü ve Eğitimi*. Fayton Tanıtım Yayınları, Ankara.
- Grant, A. (2015). *Nasturiler ya da Kayıp Kabileler*. Çev.: H. İlhan, İstanbul: Avesta Yayınevi.
- Heckmann, L. (2012). *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri (3. Baskı)*. Çev.: G. Erkaya, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. Çev.: B. B. Özipek vd., Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Küresel Siyaset*. Çev.: N. Uslu ve H. Özdemir, 3. Baskı, Adres Yayınları.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCzik>, erişim: 15.02.2020.

- Izady, M. (2007). *Kürtler :Bir El Kitabı*. Çev.: C. Atila, Doz Yayınları.
- Joseph, J. (1961). *The Nestorians and Their Muslim Neighbours*. Princeton Press.
- Kaplan, Y. (2015). *Kaniya Stranan: Narink, Serê Zava, Şeşbendi û Dilok*. Nubihar Yayınları.
- Korkmaz, E. (2021). *1914-1924 Yılları Arasında Hakkâri'deki Nasturi Olaylarının Sosyo-Politik Analizi*. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Gaziantep.
- Mesûdi, A. H. (2005). *Murujul Zehep vel Meadinil Cavher* (1. Baskı). Beyrut: Mektûbetül Asriye.
- Parhad, S. (2009). *Görevin Ötesinde: Jelulu Malik Kamber'in Yaşam Öyküsü*. Çev.: V. İlmen, İstanbul :Yaba Yayınları.
- Ong, W. J. (2002). *Orality and Literacy The Technologizing of the Word*. Routledge Publishing.
- Oktay, C. (2003). *Siyaset Bilimi İncelemeleri*, Alfa Yayınları.
- Paçacı, İ. (2019). "Müzik ve Siyaset: Duygu ve Düşüncenin Etkileşimsel İşbirliği". İnsan&İnsan. Yıl/Year 6, Sayı/Issue 21, Yaz/Summer 2019, 691712-.
- Polo, M. (1871). *The Book of Ser Marco Polo*. Çev: H. Yule, Albemarle Street London: Nabu Press, 2(5).
- Rousseau, J. J. (2010). *Toplum Sözleşmesi*. Çev.: A. Şensılay, Anahtar Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2012). *Siyaset Sosyolojisinin Konusu, Gelişimi ve Metodu*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sanders, B. (2010). Öküzün A'sı: *Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü Şiddetin Yükselişi*. Çev.: Ş. Tahir, Ayrıntı Yayınları.
- Surma Hanım (2015). *Ninova'nın Yakanışı: Doğu Asur Kilise Gelenekleri ve Patrik Mar Şamun'un Katli* (4. Baskı). Çev.: M. Barış, İstanbul: Avesta Yayınları.
- Shedd, W.A. (1903). The Syrians of Persia and Eastern Turkey. *Bulletin Of The American Geographical Society*, XXXV(1). (Erişim) <http://www.jstor.org/pss/197537>, 11.01.20201.
- Şer, A. (2006). *Nusaybin Akademisi (Madrasat Naşibin Al-Sahira)*. Çev.: N. Doru, İstanbul: Yaba Yayınları.
- Taylor, B. (1871). *Primitive Culture: Researches Into Development of Mythology*. Philosophy, Religion, Art and Custom, www.libgen.is, erişim: 15.02.2020.
- Türköne, M. (2011). *Siyaset*. Etkileşim Yayınları, İstanbul Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Wigram, W.A. (2004). *İnsanlığın Beşiği-Kürdistan'da Yaşam*. Çev.: İ. Bingöl, İstanbul: Avesta Yayınları.
- Yonan, G. (1999). *Asur Soykarımı: Unutulan Bir Holocaust*. Çev.: E. Sever, Pencere Yayınları, İstanbul.

Mülakatlar

- Abdullah Güzereşi, Hakkari Merkez, Esnaf, Yaş: 75.
- Hasan Güzereşi, Hakkari Merkez, Memur, Yaş:55.
- Abdulkadir Kızılkaya, Hakkari Merkez, Yazar, Yaş:80.
- Hacı Aydoğdu, Hakkari Merkez, Yaş: 60.
- Wasfi Ak, Hakkari Merkez, Yaş: 53.
- Dr. Odisho Melko, Duhok/Irak, yaş:60.

EXTENDED ABSTRACT

Societies have transferred their history from generation to generation by means of words, writing, songs, and poetry. The most important issue in this transfer is the narratives. Many historical events are prevented from being forgotten through the narrative. In this study, the role of the strans of the Nestorian-Kurdish society, who lived together in Hakkari for centuries in social reconciliation, was analyzed within the framework of the principles of political science.

The main purpose of the study is to explain the social relations of Nestorians and Kurds, who lived together for a long time on terms of friendship and neighborliness, but broke away from each other by entering into conflict with the First World War, with “stran” and “bents”. Both Nestorians and Kurds expressed their longing, heroism and solidarity with folk songs such as stran, eyhok, bent, couplet. Therefore, it is important to keep the social and historical dynamics alive by establishing a link between the past and the future through these melodies, which have been the basic tools of music.

The most important point in this study is to shed light on the past lives of both communities through the Nestorian-Kurdish stran and its bents, which have not been included in any academic source historically. The expressions in the strans are also important in cultural transmission. As a means of cultural transmission, stran and bents also provide the transmission of messages in people’s emotional worlds. In this study, the roles of music and its components in social reconciliation were found to be important in terms of making an original contribution to the literature by writing with a few strans and bents.

The study is a methodologically qualitative research based on semi-structured interviews. Interviews were conducted with people over the age of fifty who had information about the social relations of Nestorians and Kurds who lived in the center of Hakkari. Since the number of people with knowledge on the subject is limited, the interviews were conducted with only six people. The first reason for this is that there are few people who have knowledge about the subject. The second reason is that with the spread of the Covid-19 disease around the world, we could not get the chance to interview on the subject in Iraq, the current living space of the Nestorians. The main question of the study is: “What is the importance of Nestorian and Kurdish strans in political and social life?” Data were collected within the framework of this basic question. Study data were collected through narrations or narratives. In this respect, the data suitable for the purpose of the study were obtained by ensuring that the past events are remembered as much as they remain in the human memory. The Turkish equivalents of the Kurdish stran and bents in the study are written in translation. The meanings in the stran and bents which written in Aramaic, the language of the Nestorians, were written according to the statements of the interviewees. The names of the interviewees were written directly with their permission. The persons in question gave the necessary importance to ensure that they conveyed as much information as they could think of.

In the context of the study data, it was found that the Nestorian-Kurdish stran and its bents increase the feeling of war, heroism, love, social cohesion and solidarity. In addition to this, in the strans and bents in question, besides the pleasant sigh left by the people, it has also been understood on which foundations the social past is built. Therefore, it has been observed that the Nestorians, who still live on the same lands as the Kurds

(for example, in the Iraqi Kurdish Region), built their history on terms of friendship and neighborliness despite some painful events in the past.

As a result, people saved the events and daily social relations that they experienced in the absence of written texts from oblivion with the methods of performing music such as stran, helbest (poetry), bents. In this respect, music has also enabled the transfer of social memory to future generations. In this study, the effects of all the components of music described above on the political structure of societies are explained. Especially with the reflection of the First World War in Hakkari, the effect of strans as an expression of the unwritten law of Nestorians and Kurds has been tried to be explored. The fact that both groups of people act together against both external attacks and internal events, without discriminating against race or religion, is also reflected in their strans and bents.